

Ewa Maziarz, Barbara Kobzdej

EDUKACJA EUROPEJSKA
PROGRAM NAUCZANIA

GIMNAZJUM

Wydanie pierwsze

Warszawa
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Spółka Akcyjna

I. WPROWADZENIE

Problematyka edukacji europejskiej pojawiła się w polskich szkołach przed kilku laty, a jako obowiązkowy blok zagadnień wkroczyła do nich wraz z reformą oświaty w 1999 r. w postaci ścieżki “Edukacja europejska”. Zgodnie z treścią załącznika nr 1 do rozporządzenia ministra edukacji narodowej z dnia 15 lutego 1999 r. ścieżka edukacyjna to “zestaw treści i umiejętności o istotnym znaczeniu wychowawczym, których realizacja może odbywać się w ramach nauczania różnych przedmiotów (bloków przedmiotowych) lub w postaci odrębnych zajęć”.

Twórcy *Podstawy programowej** wyznaczyli następujące cele ogólne ścieżki “Edukacja europejska”: określenie roli Polski i Polaków w integrującej się Europie; rozwijanie tożsamości europejskiej, budowanej na gruncie miłości regionu i ojczyzny, oraz ukazanie procesu integracji jako środka prowadzącego do przyspieszenia przemian ustrojowych i osiągnięcia warunków do długofalowego rozwoju kraju. Nauczanie tego przedmiotu wymaga zatem od wszystkich nauczycieli trzeciego etapu edukacji stale aktualizowanej wiedzy dotyczącej procesów historycznych, politycznych, kulturowych i gospodarczych oraz umiejętności wykorzystywania jej aspektów kształcących i wychowawczych w procesie nauczania.

Program *Edukacja europejska* dla gimnazjum wychodzi naprzeciw potrzebom dydaktycznym zarówno młodzieży, jak i nauczycieli. Wiedza na temat Unii Europejskiej – jej historii, zasad funkcjonowania, możliwych dróg rozwoju, korzyści i kosztów wynikających z członkostwa w UE – jest niezbędna dla zrozumienia idei integracji oraz oceny procesu negocjacji akcesyjnych Polski i – w konsekwencji – zajęcia świadomego stanowiska w sprawie przystąpienia kraju do UE.

II. CELE OGÓLNE EDUKACJI

1. Przygotowanie ucznia do funkcjonowania w społeczeństwie w warunkach członkostwa Polski w Unii Europejskiej.
2. Przyswajanie systemu wartości ogólnoludzkich i wdrażanie do kierowania się nimi w każdej dziedzinie życia.

* *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla sześciolletnich szkół podstawowych i gimnazjów* – cytowany załącznik do rozporządzenia z 1999 r.

3. Rozwijanie poczucia przynależności do rodziny, do swojego regionu i do ojczyzny; do różnych grup społecznych, w tym do społeczeństwa Polski, społeczności europejskiej i światowej.
4. Kształtowanie postaw samodzielności i odpowiedzialności.
5. Kształtowanie postawy poszukiwania wiedzy, doksztalcania, zainteresowania otaczającym światem.
6. Budzenie zainteresowania przemianami we współczesnych świecie.
7. Kształtowanie przekonania o wartości poszanowania prawa i norm społecznych jako warunku dobrych stosunków międzyludzkich.
8. Kształtowanie poczucia tożsamości jako obywatela Polski, Europejczyka, obywatela świata.
9. Kształtowanie postaw patriotycznych.
10. Kształtowanie jednoczesnego poczucia powinności wobec własnej ojczyzny i wobec wspólnoty państw europejskich
11. Kształtowanie postaw otwartości i tolerancji jako objawów pozytywnego podejścia do świata i ludzi.
12. Uświadamianie posiadania praw i kształcenie umiejętności poszanowania tych praw u innych.
13. Kształcenie umiejętności swobodnej i pełnej wzajemnego poszanowania wymiany poglądów.
14. Rozwijanie wrażliwości etycznej i zdolności do empatii.
15. Rozumienie istoty demokracji; kształtowanie umiejętności stosowania procedur demokratycznych (postępowania w myśl zasad demokracji zapisanych w dokumentach szkolnych) na gruncie szkolnym i grupy rówieśniczej.
16. Uświadomienie wspólnych korzeni kulturowych Europejczyków, w tym Polaków.
17. Poznanie i zrozumienie istoty procesów integracyjnych.
18. Poznanie i zrozumienie procesu integracji Polski z Unią Europejską.
19. Uświadamianie korzyści, a także ograniczeń płynących z członkostwa Polski w Unii Europejskiej.

III. TREŚCI NAUCZANIA I CELE SZCZEGÓŁOWE

Zagadnienia określone w *Podstawie programowej kształcenia ogólnego dla sześcioletnich szkół podstawowych i gimnazjów* z dnia 15.02.1999r. :

1. Polska w Europie. Przykłady najważniejszych wzajemnych związków między Polską a innymi państwami europejskimi w przeszłości.
2. Zasady ładu europejskiego opartego na wspólnej historycznej podstawie cywilizacyjnej: filozofii greckiej, prawie rzymskim i Biblii.
3. Twórcy Wspólnot Europejskich: R. Schuman, A. de Gasperi, K. Adenauer i inni.
4. Cele i założenia Wspólnot Europejskich. Krótka historia traktatów.
5. Wielość koncepcji rozwoju Unii Europejskiej.
6. Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska, Parlament Europejski, Europejski Trybunał Sprawiedliwości, Trybunał Rewidentów Księgowych.
7. Jednolity rynek europejski (swobodny przepływ osób, towarów, kapitału i usług). Waluta europejska.
8. Polityka edukacyjna UE: między odrębnością programową i formami współdziałania. Programy współpracy i wymiany młodzieży. Wymienialność dyplomów. Nauka języków obcych.
9. Proces integracji Polski z UE. Procedury negocjacyjne. Koszty i korzyści wynikające z członkostwa w Unii Europejskiej dla polskiego obywatela.
10. Bezpieczeństwo europejskie. NATO, OBWE, ONZ.
11. Rada Europy.
12. Grupa Wyszehradzka. Inne organizacje regionalne.
13. Prawa człowieka.
14. Duchowy wymiar wspólnoty europejskiej (przesłanie Jana Pawła II).

1. Polska w Europie

Treści

Polska jako jedno z państw Europy na przestrzeni wieków: powiązania geograficzne, historyczne, kulturowe i gospodarcze z innymi państwami. Przykłady najważniejszych związków między Polską a innymi państwami europejskimi w przeszłości. Geostrategiczne położenie Polski. System demokratyczny w Polsce i w państwach członkowskich Unii Europejskiej.

Cele szczegółowe

W zakresie wiedzy oczekuje się, że uczeń:

- a. Wymienia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski i omawia ich związek z dziejami Europy.
- b. Wymienia różnorodne źródła wiedzy o przeszłości i teraźniejszości.
- c. Wymienia cechy państwa demokratycznego.
- d. Omawia układ terytorialny Polski oraz państw członkowskich UE i potrafi wyciągnąć wnioski z ich położenia geograficznego (dokonuje porównań).
- e. Zna i rozumie korzenie kulturowe Polski.
- f. Zna najważniejsze wydarzenia z przeszłości własnego kraju i krajów europejskich, wskazuje ich pozytywne i negatywne skutki w odniesieniu do Polski.
- a. Wymienia tradycje kultury polskiej i wybranych państw europejskich.
- g. Zna i rozumie istotę swoich praw i obowiązków jako obywatel demokratycznego państwa.

W zakresie umiejętności oczekuje się, że uczeń:

Potrafi porównać związki historyczne i polityczne Polski z innymi krajami europejskimi i wyprowadza wnioski na podstawie materiału historycznego.

W zakresie kształtowania postaw oraz nawyków oczekuje się, że uczeń:

Ma poczucie szeroko rozumianej wspólnoty (kultury, interesów, idei) z rówieśnikami z innych krajów europejskich.

2. Zasady ładu europejskiego opartego na wspólnej historycznej podstawie cywilizyjnej: filozofii greckiej, prawie rzymskim i chrześcijaństwie

Treści

Filozofia grecka, prawo rzymskie i wartości chrześcijańskie jako podstawa rozwoju cywilizacji europejskiej. Żywotność zawartych w nich idei w odniesieniu do współczesnych postaw moralnych i etyki. Wspólne korzenie rozwoju a odmienne doświadczenia państw na przestrzeni ostatnich wieków. Wartości uniwersalne: czynienie dobra, mądrość, sprawiedliwość, prawość, poszanowanie godności ludzkiej, uczciwość jako podstawowa płaszczyzna porozumienia między narodami i społeczeństwami.

Cele szczegółowe

W zakresie wiedzy oczekuje się, że uczeń:

- a. Wie, na czym polegają odrębności doświadczeń historycznych Polski i wybranych krajów europejskich i potrafi je zinterpretować.
- b. Wie, jakie są wspólne podstawy kulturowe cywilizacji europejskiej.
- c. Rozumie znaczenie wartości uniwersalnych dla ukształtowania współczesnych państw europejskich.
- d. Potrafi wskazać obecność wartości uniwersalnych w życiu współczesnych ludzi.
- e. Dostrzega znaczenie kultury greckiej i chrześcijańskich wartości w dziejach Polski.
- f. Dostrzega wspólne wartości dla narodów i społeczeństw.
- g. Potrafi podać przykłady wartości istotnych w jego życiu.

W zakresie umiejętności oczekuje się, że uczeń:

Potrafi prezentować swoje poglądy na przykładach z filozofii greckiej, prawa rzymskiego i wartości chrześcijańskich.

W zakresie kształtowania postaw oraz nawyków oczekuje się, że uczeń:

- a. Otwarcie i szczerze prezentuje swoje poglądy.
- b. Potrafi być tolerancyjny dla poglądów i przekonań odmiennych niż jego własne.
- c. Szanuje wartości uniwersalne, znając ich znaczenie dla prawidłowego rozwoju każdego człowieka.
- d. Uświadamia sobie własne postawy (pozytywne i negatywne) w relacjach z innymi ludźmi i poddaje je krytycznej ocenie.
- e. Rozwija poczucie godności własnej i uczy się cenić je u innych ludzi.
- f. Dostrzega indywidualizm własny i innych.

3. Idea Wspólnej Europy

Treści

Krótką historią idei zjednoczonej Europy (od uniwersalizmu Karola Wielkiego do międzywojennej idei Paneuropy). Polityczne i gospodarcze przyczyny integracji europejskiej.

Twórcy Wspólnot Europejskich i ich przesłanie (idee) – R. Schuman, J. Monnet, K. Adenauer, A. de Gasperi, P. H. Spaak.

Deklaracja Schumana (“Światowy pokój nie obroni się sam, bez twórczych wysiłków, proporcjonalnych do niebezpieczeństw, jakie mu zagrażają. [...] Zjednoczona Europa nie zostanie zbudowana od razu, na podstawie jakiegoś jednego planu. Będzie budowana poprzez konkretne osiągnięcia [...]”).

Cele szczegółowe

W zakresie wiedzy oczekuje się, że uczeń:

- a. Zna i potrafi krótko przedstawić historię idei jednoczenia Europy.
- b. Potrafi wymienić i omówić polityczne oraz gospodarcze przyczyny integracji europejskiej.
- c. Zna nazwiska twórców Wspólnot Europejskich i ich idee.
- d. Zna treść i rozumie znaczenie Deklaracji Schumana.
- e. Rozumie związek pomiędzy ideą (pomysłem) integracji europejskiej i realizacją tej idei (pomysłu) w praktyce.
- f. Potrafi wskazać przykłady ze swojego otoczenia, w jaki sposób realizacja pomysłu może zmienić rzeczywistość.
- g. Dostrzega złożoność procesu integracji europejskiej (polityczne, gospodarcze, społeczne aspekty integracji).

W zakresie umiejętności oczekuje się, że uczeń:

- a. Potrafi formułować swoje refleksje na temat idei zjednoczenia Europy.
- b. Potrafi odkrywać proste związki polityczne i gospodarcze między krajami europejskimi.

W zakresie kształtowania postaw oraz nawyków oczekuje się, że uczeń:

- a. Dąży do realizacji swoich planów, pomysłów i marzeń, znając i rozumiejąc rolę wyobraźni w rozwoju człowieka i ludzkości.
- b. Kształtuje swoją aktywną postawę, biorąc za przykład twórców i realizatorów idei integracji europejskiej.

4. Utworzenie Wspólnot Europejskich

Treści

Geneza powstania Wspólnot. Cele utworzenia Wspólnot i główne metody realizacji tych celów.

Powstanie Beneluksu.

Powstanie Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali (EWWiS), Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG), Europejskiej Wspólnoty Atomowej (Euratomu) – Traktat Paryski, Traktaty Rzymskie. Państwa założycielskie.

Postęp gospodarczy, ochrona praw i interesów obywateli państw członkowskich Wspólnot.

Flaga i hymn europejski jako oficjalne symbole Wspólnot.

Jednolity Akt Europejski i jego główne postanowienia.

Cele szczegółowe

W zakresie wiedzy oczekuje się, że uczeń:

- a. Wymienia państwa założycielskie Wspólnot.
- b. Zna układ i zasięg terytorialny państw założycielskich Wspólnot oraz wymienia, z jakimi państwami sąsiadują.
- c. Zna cele Traktatu Paryskiego i Traktatów Rzymskich.
- d. Wie, jaki jest wpływ realizacji tych celów na rozwój gospodarczy państw członkowskich.
- e. Wie, jaki jest związek między ideą powołania Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali a ochroną pokoju w Europie.
- f. Wymienia i opisuje oficjalne symbole Wspólnot (flaga i hymn).
- g. Wie, na czym polega znaczenie Jednolitego Aktu Europejskiego dla rozwoju integracji.

W zakresie umiejętności oczekuje się, że uczeń:

Potrafi dostrzegać związki między wydarzeniami politycznymi i gospodarczymi.

W zakresie kształtowania postaw oraz nawyków oczekuje się, że uczeń:

Potrafi, na podstawie posiadanej wiedzy, krytycznie oceniać różne idee i teorie i akceptować je lub odrzucać.

5. Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska, Parlament Europejski, Europejski Trybunał Sprawiedliwości, Trybunał Rewidentów Księgowych

Treści

Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska, Parlament Europejski, Europejski Trybunał Sprawiedliwości, Trybunał Rewidentów Księgowych – funkcje.

Procedura współdecydowania.

System prawny (*acquis communautaire*). Podział na prawo pierwotne i prawo wtórne. Podział na dyrektywy, rozporządzenia, zalecenia i opinie. Ogólna charakterystyka źródeł prawa europejskiego.

Cele szczegółowe

W zakresie wiedzy oczekuje się, że uczeń:

- a. Umie wymienić instytucje wspólnotowe.
- b. Zna zadania i znaczenie poszczególnych instytucji.
- c. Zna i rozumie pojęcie procedury współdecydowania w odniesieniu do Parlamentu Europejskiego.
- d. Potrafi wyjaśnić, czym jest prawo wspólnotowe.
- e. Rozumie znacznie podziału instytucji wspólnotowych i ich odmienności od instytucji państwowych.
- f. Wie, co oznacza prymat prawa wspólnotowego nad prawem narodowym państw członkowskich i jakie jest jego znaczenie.
- g. Potrafi wskazać podstawowe różnice pomiędzy organami władzy ustawodawczej, wykonawczej i sędziowskiej w UE i w Polsce.
- h. Potrafi wyjaśnić znaczenie funkcjonowania prawa wspólnotowego dla rozwoju integracji.
- i. Wskazuje organy właściwe do składania zapytania, skargi lub petycji przez obywateli UE.

W zakresie umiejętności oczekuje się, że uczeń:

Potrafi na podstawie konstytucji i innych dokumentów określić zadania różnych organów władzy i różnice między ich kompetencjami.

W zakresie kształtowania postaw oraz nawyków oczekuje się, że uczeń:

Ma świadomość istnienia prawa wspólnotowego i instytucji właściwych do składania – w określonych warunkach – zapytań, skarg i pretensji przez każdego obywatela UE w sprawie własnej lub innej osoby.

6. Jednolity rynek europejski

(swobodny przepływ osób, towarów, kapitału i usług)

Treści

Wspólne polityki: Wspólna polityka rolna, wspólna polityka handlowa, polityka społeczna, polityka energetyczna, polityka transportowa, ochrona konsumentów, polityka konkurencji. Przykłady.

Jednolity rynek: zalety, niebezpieczeństwa, zasady, historia powstania. Przykłady.

Rozwój regionalny: fundusze strukturalne: treść terminu, cele, zasady przyznawania pomocy, określanie obszarów objętych pomocą.

Cele szczegółowe

W zakresie wiedzy oczekuje się, że uczeń:

- a. Wie, w jakim zakresie prowadzone są wspólne polityki i potrafi podać ich przykłady.
- b. Wie, na czym polegają korzyści prowadzenia wspólnej polityki w określonym obszarze.
- c. Wie, co oznaczają określenia: “jednolity rynek”, “rozwój regionalny”, “liberalizacja handlu”.
- d. Potrafi wskazać korzyści i zagrożenia płynące z wprowadzenia jednolitego rynku.
- e. Potrafi opowiedzieć o swoim regionie.
- f. Potrafi porównać regiony w Europie na wybranym przykładzie (różnice i podobieństwa).
- g. Uświadamia sobie zarówno pozytywne, jak i negatywne aspekty prowadzenia wspólnych polityk.
- h. Uświadamia sobie fakt interakcji pomiędzy uczestnikami życia międzynarodowego – państwami i organizacjami międzynarodowymi – i ich wpływ na wzajemne stosunki międzynarodowe.

W zakresie umiejętności oczekuje się, że uczeń:

Potrafi korzystać ze słowników, encyklopedii i innych źródeł wiedzy.

W zakresie kształtowania postaw oraz nawyków oczekuje się, że uczeń:

- a. Przejawia chęć poznawania innych kultur i szacunek dla tradycji, respektuje odmienności kulturowe.
- b. Stara się rozumieć pozytywne i negatywne aspekty prowadzenia wspólnych polityk.

7. Koncepcje rozwoju Unii Europejskiej i proces rozszerzenia o kolejne państwa członkowskie

Treści

Model funkcjonalistyczny, federacyjny i konfederalny (“Europa Ojczyzn”). Pojęcie “Europy różnych prędkości”, “Europy koncentrycznych kół”. Przyczyny powstawania zróżnicowanych koncepcji rozwoju Wspólnot (Unii Europejskiej).

Proces rozszerzania: od “szóstki” (Belgia, Holandia, Luksemburg, Francja, RFN, Włochy) do “piętnastki” (1973 rok – rozszerzenie o Wielką Brytanię, Irlandię i Danię, 1981 rok – rozszerzenie o Grecję, 1986 rok – rozszerzenie o Hiszpanie i Portugalię, 1995 rok – rozszerzenie o Szwecję, Finlandię i Austrię). Podstawowe przyczyny rozszerzeń.

Polityczne, społeczne i gospodarcze efekty przystąpienia do Wspólnot przez nowe państwa.

Cele szczegółowe

W zakresie wiedzy oczekuje się, że uczeń:

- a. Wie, które państwa należą do UE.
- b. Zna najważniejsze przyczyny kolejnych rozszerzeń UE.
- c. Zna różne koncepcje rozwoju Wspólnot.

W zakresie umiejętności oczekuje się, że uczeń:

- a. Potrafi opisać i ocenić efekty polityczne, gospodarcze i społeczne rozszerzeń (na przykładzie wybranego państwa członkowskiego Unii Europejskiej).
- b. Potrafi rozmawiać na temat koncepcji rozwoju Wspólnot.

W zakresie kształtowania postaw oraz nawyków oczekuje się, że uczeń:

Uświadamia sobie przyczyny trudności wypracowania wspólnego stanowiska przez 15 państw i wykazuje zrozumienie dla złożoności procesu negocjacji członkowskich.

8. Traktat o Unii Europejskiej, Traktat Amsterdamski, Traktat Nicejski

Treści

Traktat o Unii Europejskiej. Trzy filary Unii Europejskiej.

Unia Gospodarczo-Walutowa: waluta: euro, Europejski Bank Centralny, państwa “euro”; budżet.

Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa.

Wymiar Sprawiedliwości i Sprawy Wewnętrzne.

Traktat Amsterdamski: geneza i główne postanowienia.

Projekty rozwoju UE: wizje europejskiej integracji, Unia Europejska a procesy globalizacji.

Obywatelstwo UE.

Najważniejsze postanowienia zawarte w Traktacie Nicejskim.

Cele szczegółowe

W zakresie wiedzy oczekuje się, że uczeń:

- a. Wie, na czym polega integracja europejska.
- b. Zna konstrukcję UE (trzy filary).
- c. Wie, jaki jest wpływ integracji państw na zachowanie pokoju i obszaru bezpieczeństwa.
- d. Omawia podstawowe zmiany dotyczące funkcjonowania UE zapisane w Traktacie Amsterdamskim.
- e. Wie, że istnieją różne plany rozwoju UE, potrafi je wymienić i wie, czym się różnią.
- f. Wie, jakie jest znaczenie funkcjonowania wspólnej waluty euro.
- g. Potrafi wyjaśnić, co to znaczy “obywatelstwo Unii Europejskiej”.
- h. Zna najważniejsze postanowienia Traktatu Nicejskiego.

W zakresie umiejętności oczekuje się, że uczeń:

- a. Potrafi wyszukać przykłady zjawisk z życia gospodarczego, które mogą się przyczynić do rozwoju gospodarczego Polski, i takich, które mogą ten rozwój utrudniać.
- b. Potrafi, posługując się odpowiednimi materiałami, porównywać wartości różnych walut.

W zakresie kształtowania postaw oraz nawyków oczekuje się, że uczeń:

Rozumie znaczenie uzgadniania na forum międzynarodowym takich spraw, jak wymiar sprawiedliwości czy bezpieczeństwo obywateli. Dostrzega korzyści płynące ze współpracy państw w tym zakresie.

9. Polityka edukacyjna, kulturalna i młodzieżowa

Treści

Tożsamość narodowa a tolerancja: respektowanie odmienności kulturowej, historycznej i tradycji poszczególnych państw.

Polityka edukacyjna, kulturalna i młodzieżowa Unii Europejskiej: cele i metody realizacji.

Zadania UE w tych dziedzinach.

Programy współpracy i wymiany młodzieży. Przykłady: SOCRATES, ERASMUS, COMENIUS, LEONARDO DA VINCI, TEMPUS.

Zasady uczestnictwa obywateli różnych państw w programach. Uznawalność dyplomów.

Polityka UE w zakresie budowania społeczeństwa informacyjnego.

Cele szczegółowe

W zakresie wiedzy oczekuje się, że uczeń:

- a. Wie, jakie są programy edukacyjne Unii Europejskiej, na czym one polegają i potrafi wskazać, jakie korzyści płyną z udziału w nich.
- b. Potrafi wymienić podstawowe zasady polityki kulturalnej i edukacyjnej UE.
- c. Wie, co oznacza pojęcie “odmienności kulturowej”.
- d. Wie, na czym polega złożoność współistnienia różnorodnych tradycji narodowych i rozumie zasady polityki UE w tym zakresie.

W zakresie umiejętności oczekuje się, że uczeń:

- a. Potrafi skorzystać z możliwości, jakie dają programy edukacyjne dla młodzieży (umie dotrzeć do koniecznych informacji).
- b. Potrafi wyszukiwać potrzebne informacje w mediach elektronicznych.
- c. Potrafi posługiwać się pocztą elektroniczną (uświadamia sobie rolę i znaczenie tej poczty: pozytywne i negatywne znaczenie kontaktów z kolegami mieszkającymi w innym mieście lub państwie oraz szybkość wymiany informacji).

W zakresie kształtowania postaw oraz nawyków oczekuje się, że uczeń:

- a. Docenia możliwość kontaktów z ludźmi dla własnego, pełniejszego rozwoju (wymiana naukowa, poznanie kolegów z innych krajów).
- b. Szanuje odmienną kulturę narodów i państw.
- c. Ma świadomość własnej przynależności narodowej i państwowej oraz przynależności do obszaru kultury europejskiej (“Jestem Polakiem, więc jestem Europejczykiem”); rozwija i umacnia poczucie tej przynależności.

10. Proces integracji Polski z UE. Procedury negocjacyjne. Koszty i korzyści wynikające z członkostwa w Unii Europejskiej dla polskiego obywatela

Treści

Stowarzyszenie Polski ze Wspólnotami Europejskimi. Różnice między stowarzyszeniem a członkostwem.

Ekonomiczne i prawne kryteria członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Aspekt psychologiczny – konieczność akceptacji procesu integracji przez społeczeństwo kraju kandydującego (referendum).

Negocjacje akcesyjne: procedury, zasady. Narodowa Strategia Integracji. Narodowy Program Przygotowania do Członkostwa. Okresowy Raport Komisji Europejskiej.

Koszty i korzyści rozszerzenia UE dla Polski oraz krajów członkowskich. Główne problemy negocjacji i ich przyczyny.

Proces współczesnych negocjacji członkowskich, którego aktualizację można śledzić dzięki informacjom w prasie, telewizji, Internecie.

Państwa, z którymi Unia Europejska prowadzi negocjacje.

Stosunki handlowe Polski z UE. Podstawowe produkty wymiany handlowej między Polską a Unią Europejską.

Pomoc finansowa Unii Europejskiej – zasady, dziedziny życia społecznego objętego pomocą.

Cele szczegółowe

W zakresie wiedzy oczekuje się, że uczeń:

- a. Wymienia państwa negocjujące warunki członkostwa i potrafi omówić ich zasięg terytorialny.
- b. Zna podstawowe zasady negocjacji akcesyjnych.
- c. Wymienia podstawowe problemy w negocjacjach Polski z UE.
- d. Wie, na czym polegają stosunki handlowe Polski z UE.
- e. Wyjaśnia, na czym polega pomoc finansowa UE dla Polski.
- f. Potrafi wyjaśnić istotę procesu stowarzyszenia państw z UE, omawia zasięg terytorialny państw stowarzyszonych.
- g. Potrafi określić rolę i miejsce Polski w integrującej się Europie.
- h. Potrafi wyjaśnić znaczenie członkostwa Polski w UE.

W zakresie umiejętności oczekuje się, że uczeń:

- a. Potrafi brać udział w symulowanych negocjacjach.
- b. Posługując się różnymi źródłami, potrafi wyszukiwać przykłady współpracy handlowej Polski z UE.
- c. Potrafi wykorzystać współczesne nośniki informacji w kształceniu się i zdobywaniu najnowszych informacji.

W zakresie kształtowania postaw oraz nawyków oczekuje się, że uczeń:

- a. Uczy się uczestniczenia w procedurach demokratycznych: przejawia szacunek dla prawa, przestrzegania praw człowieka.
- b. Potrafi celowo śledzić na bieżąco procesy zachodzące w świecie polityki i gospodarki, m.in. procesy integracji.
- c. Uczy się tolerancji.

11. Bezpieczeństwo Europy i świata

Treści

System bezpieczeństwa: ONZ, OBWE, NATO. Miejsce Polski w systemie bezpieczeństwa europejskiego i światowego. Członkostwo Polski w NATO.

Cele szczegółowe

W zakresie wiedzy oczekuje się, że uczeń:

- a. Zna organizacje światowego systemu bezpieczeństwa, ich cele i wskazuje przykłady ich działania.
- b. Wymienia zagrożenia współczesnego świata.
- c. Zna rok przystąpienia Polski do NATO.
- d. Rozumie znaczenie przystąpienia przez Polskę do NATO.
- e. Rozumie konieczność funkcjonowania państw w zbiorowych układach bezpieczeństwa.
- f. Rozumie efekty współdziałania państw NATO w zakresie bezpieczeństwa dla siebie, swojej grupy rówieśniczej, rodziny i Polski.
- g. Rozumie zagrożenia, jakie niesie agresja w życiu pojedynczego człowieka, grup mniejszych i wielkich.

W zakresie umiejętności oczekuje się, że uczeń:

Umie rozróżnić zakres działania ONZ, OBWE i NATO i umie podać przykłady działalności każdej z tych organizacji, posługując się różnymi źródłami informacji, w tym elektronicznymi.

W zakresie kształtowania postaw oraz nawyków oczekuje się, że uczeń:

Rozumie potrzebę zbiorowego i jednostkowego bezpieczeństwa i akceptuje wspólne działania w celu zniesienia zagrożenia.

12. Rada Europy. Prawa człowieka

Treści

Powstanie, historia i cele Rady Europy. Państwa członkowskie. Polska i państwa regionu w Radzie Europy.

Konwencja Ochrony Praw Człowieka, Konwencja o Prawach Dziecka (ONZ), Europejska Konwencja o Ochronie Praw Dzieci, Karta Praw Podstawowych (*Draft Charter of Fundamental Rights of the European Union*).

Cele szczegółowe

W zakresie wiedzy oczekuje się, że uczeń:

- a. Zna przyczyny powstania Rady Europy.

- b. Umie wskazać cele Rady Europy.
- c. Określa zasięg terytorialny Rady Europy.
- d. Wie, jakie są podstawowe prawa człowieka i wyjaśnia ich znaczenie dla jednostki.
- e. Wyjaśnia, na czym polega uniwersalizm praw człowieka.
- f. Zna swoje podstawowe prawa jako obywatel i jako dziecko.

W zakresie umiejętności oczekuje się, że uczeń:

- a. Potrafi uzasadniać potrzebę funkcjonowania poznanych organizacji, jak Rada Europy i inne.
- b. Potrafi dotrzeć do różnych aktów prawnych, np. Konwencji Ochrony Praw Dziecka (także za pomocą nośników elektronicznych), i zinterpretować podstawowe zapisy.

W zakresie kształtowania postaw oraz nawyków oczekuje się, że uczeń:

- a. Szanuje prawa innych ludzi w codziennym życiu (działaniu).
- b. Oczekuje, że jego prawa też będą szanowane.

13. Grupa Wyszehradzka. Inne organizacje regionalne

Treści

Euroregiony. Współpraca regionalna – przyczyny i efekty.

Grupa Wyszehradzka i CEFTA – członkowie, wymiana handlowa, współpraca polityczna.

Rada Państw Morza Bałtyckiego.

Cele szczegółowe

W zakresie wiedzy oczekuje się, że uczeń:

- a. Umie wymienić najważniejsze organizacje regionalne Europy, ich cele i zadania.
- b. Definiuje różnice i podobieństwa pomiędzy organizacjami regionalnymi.
- c. Omawia cele i funkcjonowanie CEFTA i Grupy Wyszehradzkiej.
- d. Wie, jakie miejsce zajmuje Polska w tych organizacjach.
- e. Zna podstawowe produkty, które są przedmiotem wymiany handlowej.
- f. Rozumie istotę procesów integracyjnych i zna zarówno korzyści, jak i koszty, jakie przynosi członkostwo w takich ugrupowaniach, jak UE, CEFTA, Grupa Wyszehradzka.

W zakresie umiejętności oczekuje się, że uczeń:

- a. Potrafi formułować i uzasadnić swoje poglądy.
- b. Potrafi wyszukać przykład Euroregionu, przeanalizować jego zasięg terytorialny i skomentować jego położenie.
- c. Potrafi scharakteryzować własny region, eksponując jego najatrakcyjniejsze walory, i wybrany Euroregion.

W zakresie kształtowania postaw oraz nawyków oczekuje się, że uczeń:

- a. Ma świadomość wspólnego dziedzictwa kulturowego Polski i innych państw europejskich i rozumie jego znaczenie.
- b. Rozwija się intelektualnie, czerpiąc z kulturowego dorobku europejskiego.

14. Duchowy wymiar wspólnoty europejskiej (przesłanie Jana Pawła II)

Treści

Przemówienia Jana Pawła II związane z Europą (europejska tożsamość, godność i prawa człowieka, karta społeczna, edukacja młodzieży, europejskie dziedzictwo, rozszerzenie UE o kolejne państwa, pokój w Europie).

Cele szczegółowe

W zakresie wiedzy oczekuje się, że uczeń:

- a. Zna treść przesłania Jana Pawła II dotyczącego duchowego wymiaru wspólnoty europejskiej.
- b. Uświadamia sobie niebezpieczeństwo wynikające z agresji wobec innych ludzi.

W zakresie umiejętności oczekuje się, że uczeń:

Uczy się panować nad własnymi emocjami

W zakresie kształtowania postaw oraz nawyków oczekuje się, że uczeń:

- a. Stara się postępować zgodnie z przyjętym systemem wartości ogólnoludzkich, uznawanym w społeczeństwie, w którym funkcjonuje.
- b. Szanuje ludzi, uczy się ich rozumieć i współdziałać z nimi.

IV. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW

Podstawą koncepcji ścieżek edukacyjnych jest integracja procesu kształcenia przedmiotowego. Zespół nauczycieli uzgadnia między sobą, które treści z programu ścieżki włączają oni do swoich programów i które cele pomogą osiągać uczniom. Na odrębnych zajęciach nauczyciel-koordynator zespołu (grupy) przeprowadza zajęcia interdyscyplinarne, których tematykę uzgadnia zespół.

Treści zawarte w programie ścieżki “Edukacja europejska” mogą być realizowane na przykład w ramach następujących zajęć:

1. Polska w Europie – na lekcjach historii, języka polskiego i geografii w wymiarze 2 godzin.
2. Zasady ładu europejskiego opartego na wspólnej, historycznej podstawie cywilizacyjnej: filozofii greckiej, prawie rzymskim i Biblii – na lekcjach języka polskiego, historii, geografii lub ścieżki “Edukacja filozoficzna” w wymiarze 1 godziny.
3. Idea wspólnej Europy – na lekcjach historii i geografii w wymiarze 2 godzin.
4. Utworzenie Wspólnot Europejskich – na lekcjach języka polskiego i historii w wymiarze 3 godzin.
5. Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska, Parlament Europejski, Europejski Trybunał Sprawiedliwości, Trybunał Rewidentów Księgowych – na dodatkowych lekcjach z puli dyrektora w wymiarze 2 godzin.
6. Jednolity rynek europejski (swobodny przepływ osób, towarów, kapitału i usług) – na lekcjach geografii i WoS-u w wymiarze 4 godzin.
7. Koncepcje rozwoju Unii Europejskiej i proces rozszerzenia o kolejne państwa członkowskie – na dodatkowych lekcjach z puli dyrektora szkoły w wymiarze 2 godzin.
8. Traktat o Unii Europejskiej, Traktat Amsterdamski, Traktat Nicejski – na dodatkowych lekcjach z puli dyrektora szkoły w wymiarze 2 godzin.
9. Polityka edukacyjna, kulturalna i młodzieżowa – elementy na lekcjach języków obcych w wymiarze po 20 minut oraz na dodatkowych lekcjach z puli dyrektora szkoły w wymiarze 2 godzin.
10. Proces integracji Polski z UE. Procedury negocjacyjne. Koszty i korzyści wynikające z członkostwa w Unii Europejskiej dla polskiego obywatela – na dodatkowych lekcjach z puli dyrektora szkoły w wymiarze 5 godzin oraz 20 minut na lekcjach geografii.

11. Bezpieczeństwo Europy i świata – na dodatkowych lekcjach z puli dyrektora szkoły w wymiarze 2 godzin.
12. Rada Europy. Prawa człowieka – na dodatkowych lekcjach z puli dyrektora szkoły w wymiarze 1 godziny.
13. Grupa Wyszehradzka. Inne organizacje regionalne – na dodatkowych lekcjach z puli dyrektora szkoły w wymiarze 2 godzin.
14. Duchowy wymiar wspólnoty europejskiej (przesłanie Jana Pawła II) – na lekcjach języka polskiego lub WoS-u w wymiarze 2 godzin.
15. Aktualne problemy integracyjne związane z ubieganiem się Polski o członkostwo w Unii Europejskiej (dyskusje) – 2 –3 godziny z puli dyrektora szkoły.

Zajęcia na godzinach z puli dyrektora może prowadzić nauczyciel historii, geografii lub WoS-u, ewentualnie nauczyciel innego przedmiotu, szczególnie zainteresowany tą tematyką.

Tak dobrane i uporządkowane treści pozwolą osiągnąć założone cele edukacyjne przy wykorzystaniu metod aktywnego uczenia się i stosowaniu różnych technik oraz form organizacyjnych nauczania.

Rozmowa nauczająca jest przydatnym sposobem przekazywania nowych treści, gdy uczniowie mają już przyswojony pewien zasób wiedzy na dany temat. Poprzez odpowiednie stawianie problemowych pytań nauczyciel uruchamia procesy myślowe i twórcze odbiorców, motywując do wyciągania wniosków z nakreślonej sytuacji. Sposób ten przyczynia się do osiągnięcia przez uczniów umiejętności analizowania i konfrontowania posiadanych zasobów wiedzy z nowymi treściami.

Praca z tekstem podręcznika, materiału źródłowego, wybranego artykułu prasowego czy informacji zdobytych poprzez Internet i prezentacje multimedialne urozmaica uczenie się, pozwala na wykorzystanie różnorodnych narzędzi pomocniczych, uatrakcyjnających zarówno sam temat, jak i formę zdobywania wiedzy i umiejętności.

Wykład nauczyciela to jedno ze źródeł wiedzy uczniów. Percepcję wykładu ułatwia zaangażowanie intelektualne i emocjonalne nauczyciela, właściwy poziom ekspresji i zrozumiałe dla odbiorców słownictwo. Uczeń efektywnie wykorzysta wykład nauczyciela, jeśli słucha go, wiedząc, czego i po co ma się z wykładu dowiedzieć.

Dyskusja stymuluje aktywność uczniów, a jednocześnie pozwala na kształtowanie odpowiednich postaw przy wymianie poglądów, uczy uważnego słuchania innych uczestników, szanowania odmiennych opinii oraz rzeczowego przedstawiania własnego stanowiska i jego obrony. W dyskusji powinni brać udział wszyscy uczniowie, kierując swoje wypowiedzi bardziej do kolegów niż do nauczyciela. Można tu zastosować dyskusję punktowaną, podczas której oceniana jest treść merytoryczna wypowiedzi uczniów oraz zachowanie uczestników dyskusji

“Burza mózgów” polega na zgłaszaniu przez uczniów jak największej liczby pomysłów dotyczących rozwiązania problemu. Ta forma uczenia się umożliwia stymulowanie wysiłku twórczego, kreatywności, kształci sprawność myślenia, uczy otwartości i odwagi w prezentowaniu niebanalnych poglądów. Istotne jest zachęcanie uczniów do otwartego i nieskrępowanego, a jednocześnie kulturalnego wyrażania swoich opinii. Punktowanie obejmuje wiedzę i umiejętności, nie obejmuje poglądów.

Gra symulacyjna, np. na temat “Polska na drodze do Unii Europejskiej: procedura negocjacyjna”. Zastosowanie tej gry wymaga uprzedniego starannego przygotowania: uczniowie dzielą się na dwa zespoły, które przyjmują na siebie role stron negocjacji: Polski i UE. Wspólnie wybierają problem, który będzie przedmiotem negocjacji (np. rolnictwo), i każdy zespół przygotowuje swoje stanowisko w tej sprawie. Wejście w odgrywaną rolę jest dla uczniów autentycznym przeżyciem i doświadczeniem. Jest to forma pracy sprzyjająca wszechstronnemu rozwojowi społecznemu uczniów (uczą się podejmowania decyzji i sposobów negocjacji, wyrażania swojego stanowiska i akceptowania odmienności stanowiska kolegów) oraz utrwalająca nabytą wcześniej wiedzę (zastosowanie w praktyce nabytych wiadomości).

Debata “za i przeciw”: uczniowie dzielą się na dwie grupy zajmujące opozycyjne wobec siebie stanowiska wobec wybranego problemu. Ta forma uczenia się umożliwia rozpoznawanie różnych racji i stanowisk i pomaga kształtować postawy otwartości, szczerości oraz postawę akceptowania różnorodności poglądów.

Metaplan jest to graficzne zapisywanie przebiegu toczącej się dyskusji. Przydatny jest podczas omawiania spraw skomplikowanych, wymagających wyboru sposobu, np. rozwiązania konfliktu. Jego zadaniem jest wspólne poszukiwanie rozwiązania w procesie swobodnego myślenia, analizowania sytuacji, oceniania faktów, a także sądów i propozycji adwersarzy. Uczniowie formułują problem, ustalają istniejący stan (jak jest?), zastanawiają się nad tym, jak powinno być, a także poszukują odpowiedzi na pytanie, dlaczego nie jest tak, jak powinno

być. Na tej podstawie wyciągają wnioski zawierające propozycje rozwiązań problemu. Sposób ten dobrze służy pobudzaniu kreatywności wszystkich uczniów.

“**Drzewo decyzyjne**” to graficzny zapis procesu podejmowania decyzji. Pomaga w uświadomieniu i zrozumieniu zasad podejmowania decyzji oraz okoliczności i motywów dokonywania określonych wyborów. Podstawowe elementy powyższego procesu decyzyjnego obejmują:

- zdefiniowanie problemu,
- określenie różnych możliwych rozwiązań,
- określenie pozytywnych i negatywnych konsekwencji zaproponowanych rozwiązań,
- podjęcie decyzji.

Analiza SWOT¹ jest przydatna, gdy trzeba podjąć decyzję, i służy przygotowaniu materiału informacyjnego niezbędnego do dokonania wyboru. Stosując ten rodzaj analizy, dokonuje się zapisu silnych i słabych stron jakiegoś podmiotu lub rozwiązania, a także korzyści płynących z jego przyjęcia i zagrożeń z nim związanych. Taki zapis służy lepszemu uświadomieniu stanu ocenianego podmiotu lub rozwiązania.

Rekomendowane środki nauczania

- I. Popiuk-Rysińska: *Unia Europejska*, WSiP, Warszawa 1998.
- Pakiet edukacyjny: *Europa na co dzień*, Wydawnictwa CODN, Warszawa 1997.
- “Edukacja europejska w szkole”, dwumiesięcznik, Wyd. SEVERUS pod patronatem Instytutu Nauk Politycznych UW.
- Wycinki prasowe, komentarze i uwagi ucznia – teczki z materiałami zbieranymi i opracowywanymi przez uczniów .
- Internet – np. oficjalne strony: Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej: www.ukie.gov.pl; Centrum Informacji Europejskiej: www.cie.gov.pl; Sejmu RP www.sejm.gov.pl; Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP www.msz.gov.pl; oficjalny serwer Unii Europejskiej: www.europa.eu.int.
- Krótkie teksty źródłowe – np. Deklaracja Schumana, fragmenty Traktatów Rzymskich, Traktatu o Unii Europejskiej, Traktatu z Nicei, fragmenty Narodowej Strategii Integracji, Narodowego Programu Przygotowania do Członkostwa.

¹ Od pierwszych liter w języku angielskim: Strengths (Silne strony), Weakness (Słabe strony), Opportunities (Możliwości), Threats (Zagrożenia)

Uwagi o ocenianiu

Każdy proces edukacyjny wymaga nieustannej obserwacji ze strony nauczyciela, śledzenia i oceniania postępów uczniów, a często modyfikacji przyjętych wcześniej założeń.

Na podstawie rozporządzenia ministra edukacji narodowej z dnia 9 kwietnia 1999 roku w sprawie zasad oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych, paragrafy 1 i 9, ocenianiu podlegają wyniki osiągnięte przez uczniów w czasie zajęć edukacyjnych. W skład tych zajęć wchodzi również ścieżki edukacyjne, rozumiane jako “zestaw treści i umiejętności o istotnym znaczeniu wychowawczym, których realizacja może odbywać się w ramach nauczania różnych przedmiotów (bloków przedmiotowych) lub w postaci odrębnych zajęć”.

Ocenianie postępów i osiągnięć uczniów w zakresie problematyki i zadań ścieżki “Edukacja europejska” powinno być dokonywane przez nauczycieli przedmiotów współtworzących ścieżkę, zgodnie z zasadami oceniania przyjętymi w wewnątrzszkolnym systemie oceniania uczniów. Wymagane umiejętności z tego zakresu określa zespół współpracujących nauczycieli, uzgadniając je z uczniami.

Przy wystawianiu ocen mogą być przydatne poniższe propozycje.

Biorąc pod uwagę specyfikę ścieżki “Edukacja europejska”, przedmiotem oceny bieżącej powinna być aktywność ucznia podczas lekcji (umiejętność wyrażania własnych poglądów, przekazywania indywidualnie zdobytych informacji, udzielania informacji na pytania kolegów, formułowania pytań, wypowiedzania się pisemnie na tematy objęte ścieżką, posługiwania się stosownymi źródłami informacji).

Ocena semestralna powinna być wystawiana na podstawie ocen bieżących, uzyskiwanych przez ucznia w ciągu semestru i uwzględniać ogólne zainteresowanie ucznia daną tematyką, przejawiające się na przykład w przygotowywaniu indywidualnie (lub grupowo) prac semestralnych, opracowywaniu zaproponowanych przez nauczyciela zadań i przedstawianiu ich na forum klasy.

Ocena roczna powinna zależeć głównie od osiągnięć ucznia, jego wiedzy i umiejętności. Wpływ modyfikujący może mieć zaangażowanie ucznia i jego aktywność w ciągu całego roku szkolnego. Należy rozważyć celowość przeprowadzenia dodatkowo sprawdzianu z materiału przerabianego podczas całego roku szkolnego. Sprawdzenie może mieć formę pisemnego opracowania przez ucznia określonego tematu (zachęcać go do dalszych poszukiwań) lub polegać na ustnym przedstawieniu danego zagadnienia i przemyśleń ucznia z nim związanych.

Proponowane kryteria ocen w sześciostopniowej skali ocen

Ocenę celującą (6) otrzymuje uczeń, który:

- wyróżnia się znakomitym przygotowaniem do zajęć, aktywnością podczas lekcji, opracowywaniem w oryginalny sposób zagadnień mieszczących się w programie ścieżki “Edukacja europejska”;
- daje wyraz swojej ciekawości świata, czyni próby samodzielnego zdobywania wiedzy z dziedziny objętej tematyką ścieżki “Edukacja europejska”;
- swobodnie posługuje się różnymi źródłami informacji (podręcznik, encyklopedia, prasa, Internet);
- samodzielnie formułuje wnikliwie wypowiedzi ustne i pisemne;
- wypowiada się jasno, konkretnie, potrafi rzeczowo uzasadnić swoje zdanie;
- inspiruje dyskusję lub bierze w niej udział, doбира argumentację opartą na swojej wiedzy i posiadanych informacjach;
- wykazuje wybitną (na miarę ucznia gimnazjum) znajomość historycznego procesu integracji Unii Europejskiej oraz aktualnej tematyki negocjacji akcesyjnych Polski z UE.

Ocenę bardzo dobrą (5) otrzymuje uczeń, który:

- opanował wiadomości i umiejętności przewidziane programem nauczania i wykazuje bardzo dobrą znajomość procesów integracyjnych;
- bardzo sprawnie potrafi posługiwać się różnymi źródłami informacji (podręcznik, prasa, Internet);
- samodzielnie formułuje wypowiedzi ustne i pisemne, opierając się na wiedzy zdobytej podczas lekcji i w trakcie samodzielnych poszukiwań;
- jest aktywny podczas lekcji, bierze udział w dyskusjach, zadaje problemowe pytania i czyni próby znalezienia na nie odpowiedzi;
- zna terminy wprowadzone programem ścieżki “Edukacja europejska”.

Ocenę dobrą (4) otrzymuje uczeń, który:

- zna i rozumie najważniejsze fakty związane z procesem integracji i negocjacjami o członkostwo Polski w Unii Europejskiej;
- rozumie podstawowe zasady, na jakich opiera się członkostwo w UE;
- poprawnie posługuje się różnymi źródłami informacji (podręcznik, prasa, Internet);
- jest aktywny w czasie lekcji;

- tworzy proste i poprawne wypowiedzi ustne i pisemne;
- zna większość terminów związanych z procesem integracji.

Ocenę dostateczną (3) otrzymuje uczeń, który:

- opanował minimum określone programem nauczania;
- formułuje proste wypowiedzi ustne i pisemne;
- stosuje niektóre terminy związane z procesem integracji;
- czyni próby poprawnego posługiwania się różnymi źródłami informacji (podręcznik, prasa, Internet).

Ocenę mierną (2) otrzymuje uczeń, który:

- nie opanował minimum określonego programem nauczania, jednak nie uniemożliwia mu to dalszego poznawania materiału objętego programem nauczania;
- wykonuje zadania o niskim stopniu trudności, czyni próby poprawnego formułowania prostych wypowiedzi ustnych i pisemnych.

Ocenę niedostateczną (1) otrzymuje uczeń, który:

- nie opanował wyznaczonego minimum treści;
- nie opanował treści i umiejętności przewidzianych programem nauczania;
- nie umie korzystać z podstawowych środków dydaktycznych;
- nie umie poprawnie formułować wypowiedzi ustnych i pisemnych, nawet o niskim stopniu trudności.

Osiągnięcie przez uczniów przewidzianych w programie celów jest możliwe wówczas, gdy wspomagający ich nauczyciel zorganizuje im takie sytuacje dydaktyczne, w których mogą pracować aktywnie i ujawniać swoje uzdolnienia oraz zainteresowania.